

ДО ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Шульга І., *магістрантка Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка*

У сучасних умовах глобалізації особливої ваги набуває виховання у молодого покоління цінностей громадянського суспільства, гуманності, поваги до життя та прав інших, справедливості, толерантності, виховання успішної та здорової особистості. Важливим завданням сучасної школи є створення сприятливого освітнього творчо-розвивального середовища на засадах особистісно-орієнтованого підходу та дитиноцентризму, де кожна дитина відчуватиме позитивний, оптимістичний стиль шкільного життя, його привабливість, динамічність тощо [1]. Свого часу видатний український педагог-гуманіст В. О. Сухомлинський, створюючи Школу радості, наголошував на прояві любові до дитини, знанні її внутрішнього світу, індивідуально-вікових особливостей та психічного здоров'я. На думку Несторки української літератури, Софії Русової, школа є перш за все, школою самореалізації та самоактуалізації особистості, бо саме «нова школа кладе за головну мету збудити, дати виявитися самостійним творчим здібностям дитини».

Відомо, що провідним інститутом гендерної соціалізації молодших школярів є початкова школа, це період остаточного «цементування» підвалин психічної діяльності людини, від якості яких залежить подальша доля її самореалізації в майбутньому. Гендерна соціалізація дитини охоплює коло питань, пов'язаних з присвоєнням нею статево-рольових норм, приписів, прийнятих у навколишньому соціальному довіллі щодо поведінки чоловіків та жінок. Саме молодший шкільний вік є фундаментом накопичення таких знань, як рівність, паритетність, однаковість, формування гендерних компетентностей у хлопчиків та дівчаток тощо [2]. Це, в свою чергу, передбачає побудову навчально-виховного процесу у початковій школі на ідеології егалітарності, метою якої є розвиток індивідуальності, здорової та компетентної особистості. Як зазначає академік С.Д.Максименко, «від того, наскільки вимоги, які пред'являються школою, будуть адекватними потенційним можливостям дітей, багато в чому залежать не тільки шкільні успіхи, але й становлення особистості в цілому, бо «успішність учня є мірою суб'єктності у власному русі: міра самостійності, оригінальності, творчості, гнучкості тощо» [3].

Забезпечення впровадження гендерного підходу у початкову школу передбачає створення розвивально-виховного та соціально-емоційного середовища на гуманістичних засадах, рівноцінності прав та можливостях обох статей, діалогічну та інтерактивну взаємодію у триаді «вчителі-учні-батьки», особистісно-орієнтований підхід.

Науковці наголошують, що гендерний та особистісний підходи є основою гуманізації навчально-виховного процесу, зокрема: «...гендерний підхід у педагогіці й освіті — це індивідуальний підхід до прояву дитиною своєї ідентичності... дає дитині більшу свободу вибору і самореалізації, допомагає бути достатньо гнучкою і вміти використовувати різні можливості поведінки» [2] «Особистісно-орієнтований підхід до виховання у нинішньому його варіанті певною мірою ґрунтується на методологічних принципах західної гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги та емпатії до неї, врахування її індивідуальності тощо» [4, 5].

Вчені (І.Бех, Т.Говорун, Т.Дороніна, Т. Голованова, Н.Городнова, О.Кікінежді, В.Кравець, І.Кон, С.Максименко, О.Луценко, Н.Павлуценко, О.Каменська, А.Мудрик, О.Савченко, Л.Штильова, О.Сухомлинська, та ін.) вважають, що впровадження гендерного підходу спрямоване, в першу чергу, на розвиток особистісного потенціалу дитини та є передумовою формування гендерної культури молодших школярів.

Проблема створення гендерно-освітнього середовища у початковій ланці освіти є однією з найменш розроблених у вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях, що пов'язане передусім із відносним новаторством гендерно-чутливого підходу в освітню практику початкової школи, неоднозначним трактуванням як гендерної термінології, так і її змістовного наповнення [2].

Вченими (В.Кравця, Т.Говорун, О.Кікінежді) з'ясовано, що у прихованому соціалізаційному навчальному плані початкової школи не просто відображаються гендерні стереотипи, а й підтримується гендерна нерівність. Це той зміст дидактичного матеріалу, а також взаємодія вчителя з учнями та ученицями, який в опосередкований спосіб «посилає» певні гендерні настанови — як традиційного, так і егалітарного характеру. Відповідно до цих традиційних настанов набувається і різне засвоєння особистісних цінностей та життєвих орієнтирів, в яких «чоловіче» стає домінуючим, а «жіноче» — підпорядкованим [2, 76-77].

Згідно досліджень І.Предборської, прихований план як метакомунікація — мова, через яку відбувається соціальний контроль, контролює дитячу поведінку через повсякденний одяг («дівчачий» та «хлоп'ячий»), що передбачає формальну/релаксійну поведінку, контроль голосів і фізичну взаємодію між дітьми. Інший аспект прихованого навчального плану стосується відображення гендерних стереотипів у книжках. На думку В. Гайденко та І. Предборської, гендерними стереотипами пронизані використання фізичного простору, поведінка, ілюстровані книжки, підручники, телевізійні програми, що є головними компонентами прихованого навчального плану [5, 226-227].

Як зазначають вчені, представлений у літературі гендерний образ чоловіка чи жінки відчутно впливає на процес соціалізації, оскільки він формує свідомі чи підсвідомі установки на правильну (підтриману, схвалену) чи неправильну (розкритиковану, рідко представлену) поведінку. Це, в свою чергу, зумовлює розробку критеріїв та методів виявлення прихованих елементів гендерної дискримінації у дидактичних матеріалах (Ш. Берн, В. Гайденко, Т. Говорун, О. Кікінежді, Н. Козлова, Т. Котлова, І. Предборська, А. Смирнова, Т. Рябова, О. Штильова, П. Фролов та ін.).

Вченими з'ясовано, що переважна більшість вітчизняних підручників і посібників є прикладами як гендерного дисбалансу (хлопчики і чоловіки зображені діючими особами, незалежними і творчими, а жінки і дівчатка — пасивними персонами, що потребують допомоги, турботи), так і прояву сексизму (зарозуміле, зверхнє, зневажливе ставлення представників однієї статі до іншої).

Проведення гендерної експертизи підручників із курсу «Основи здоров'я» для початкової школи показало, що в цілому характерним є гендерно-нейтральний виклад. Виявлено маркування чоловічої статі, чоловічі персонажі показані переважно у головних ролях, активними, натомість жіночі — у другорядних ролях, пасивними. Обидві статі, як правило, зображені у традиційних видах діяльності. Проте, слід відмітити і позитивні тенденції зображення статей у змістовому матеріалі, малюнках, заголовках тощо у егалітарних ролях та андрогінними персонажами.

Отже, виникає необхідність у незначному корегуванні змісту підручників з курсу «Основи здоров'я» щодо дотримання принципів гендерної рівності як у дидактичному матеріалі, так і навчально-виховному процесі початкової школи, створення психолого-педагогічних умов для розвитку особистісного потенціалу хлопчиків та дівчаток, для тренування міжстатевої чутливості, рівноправного співробітництва між хлопчиками та дівчатками. Активність вихованців сприятиме тому, що діти зможуть відійти від стандартних шаблонів поведінки, а із задоволенням прогнозуватимуть, дивуватимуть, творитимуть та вноситимуть щось нове. Одним із пріоритетних завдань гендерної просвіти є розширення кругозору бачення проблеми рівноправності статей у різних сферах людської життєдіяльності, прищеплення гендерної чуйності, здатності дружити та поважати іншу стать.

Література

1. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посіб. для вчителів і методистів почат. навчання / О.Я. Савченко. — 2-е вид., допов., перероб. — К. : СПД Богданова А. М., 2009. — 226 с.
2. Кравець В.П. Гендерна соціалізація молодших школярів: [навчальний посібник] / В.П. Кравець, Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2011. — 192 с.
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. — К.: Вид-цтво ТОВ «КММ», 2006. — 240 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. - Кн.1; Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. - К.: Либідь, 2003. - 280 с.
5. Гендерна педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. В. Гайденко. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. — 313 с.

Наук. кер. — Кікінежді О.М., канд. психол. наук, доцент кафедри психології ТНПУ ім. В. Гнатюка, директор Науково-дослідного гендерного центру НАПН України-ТНПУ ім. В. Гнатюка